

dikleri, arkadan gelenlerin ise, sahip çıkmadıkları değerler toplamının abidevî kitabesi"¹⁷ değil midir? Veya Âkif'in vazifeli oluşu ile ilişkili değil midir?

Yine Erdoğan Erbay'ın üzerinde durduğu bir diğer konu Âkif'in sanatkâr kişiliğinden çok onun şahsî yönünü ön plana çıkaran hamiyet ve denge kavramlarıdır. Âkif'te hamiyet, dünya ve ahiret ilişkisi bakımından aynı aynaya yansıyan iki âlemin tek bir görüntü olarak hem maddî hem de manevî bir birliktelik¹⁸ içinde olmasıdır. "Aynanın dünyaya bakan yüzü, kesret'i, kalabalığı ve dünyevîliği sahneye taşıyıp, meşguliyete kapı aralarken fânîlik çölünde iz sürdürür; aynanın diğer yüzü maverâya göz kırparken bâkîlik yurduna giden yolun yolcusu olma esasını telkinle maksadın tahakkuku için çağrıda bulunur."¹⁹

O yüzdendir ki hem bu dünyaya hem de ötesine ait kıymetler olan merhamet, dürüstlük, vefa, insana hürmet, Âkif açısından gerek sosyal hayata ait organizasyonu düzenlerken, gerekse uhrevî uzantıların gereklerine karşı bir donanımdır ve bir denge iktiza eder.

Denge, özellikle Âkif'in insanı algılama perspektifinde ortaya çıkar. İnsan, Âkif'te bulunduğu şartlarda ve değerinde süzücü bir dikkatin ürünü olarak en ince ayrıntısına kadar tasvir edilirken hümanizm gibi Batılı hiçbir kavrama ihtiyaç duyulmaz. Çünkü İslâm düşüncesinin kartezyen benmerkezcilikten sıyrılmış 'ben' algısı yerine koyduğu 'biz' an-

layışı, insanın şartlarına ilişkin zaten özgürleştirici ve hakiki bir algılamadır. Erbay sözlerine şöyle devam eder: "Yaşadığı asrın, sorumluluk şuurunun yüklediği her türlü yük ve çilenin diriltici nefesiyle, her daim ayakta ve bir işaretçi sıfatıyla, geriden gelenlere fener alayları hazırlayan Âkif, asrının insan panoramasını da çizer. Evin herhangi bir köşesinden başlayan insan tasviri, atılan her adımla sokağı, caddeyi, mahalleyi, beldeyi, ilçeyi, ili, memleketi ve oradan da bütün dünyayı kurcalayan bir kimlikle karşımıza çıkar... Âkif için insanî erdem, ben yerine biz'in inşasıyla mümkündür."²⁰

İşte kendi gibi olmanın ya da neysen o olmanın ve insanı algılamada manipüle edilebilecek durumlardan sıyrılmanın, aslî değere ulaşmak için toplumu da yol arkadaşı ederek çıkılan yolculuğunda yolcunun adıdır Âkif.

Sonuç olarak Erdoğan Erbay'ın *Mehmed Âkif İnsan ve Medeniyet*'i kendi köklerine karşı vefayı, kesintiye uğramamış bir İslâm düşüncesi karşısında mesul hisseden Âkif'in fikir dünyasına kuvvetle nüfuz edip Âkif'e dair yinelenen değil yenilenen bir düşünsel faaliyetin çabası olmuştur. Önden her geleceğin bir taş koyması olarak düşünülebilecek bir Âkif inşasında, *Mehmed Âkif İnsan ve Medeniyet* bu yönüyle anlamlı bir bütünün parçası konumundadır. Yüzeyden değil, zihin yapısının içinden anlamlandırma gayretindedir. Ve her gayret bir gün kaybettiği şeyi yakalar.

Adem Polat*

¹⁷ Age., s. 25.

¹⁸ Age., s. 47.

¹⁹ Age., s. 47.

²⁰ Age., s. 51.

* Ardahan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi.

Varoluş ve Bireyleşme Açısından Ferit Edgü Anlatılarında Yapı ve İzlek*

XIX. yüzyılda başlayan, XX. yüzyılın ilk yarısının sonlarına doğru Fransa’da yaygınlık kazanan varoluşçuluk akımı, insanı “dünya içinde varoluş” olarak ele alır ve kendi varlığını yaratan tek varlık olarak insanı işaret eder. 1950’lerde yoğun bir şekilde Türk aydınını ve edebiyatçıları etkisi altına alan bu akımın gölgesinde üretilen metinlerde sıkıntılı, boğuk ve zaman zaman da başkaldıran birey öne çıkar. Varoluşçuluğun varoluş, bireyleşme, ölüm, intihar, yabancılaşma, başkaldırı, toplumdan kopukluk gibi tema ve kavramların edebî metinlere girmesine kapı araladığı söylenebilir. Bu temaları işleyen sanatçılar, yeni durum ve olguları yeni anlatım biçimleriyle sundukları için olay örgüsü geri plana itilir, silikleşir. Klasik anlatımın belli tipler etrafında gelişen ve çoğunlukla bir çatışmayı temel alan yapısı, bu akımın etkisinde yazılan eserlerde farklı bir görünüme ulaşır. Çatışma kişinin bireyleşme problemi, bir şeyin başkası değil, kendi olarak var olmasını sağlayan *şey*e yönelik gelişir.

Türk edebiyatında varoluşçu çizginin önemli temsilcilerinden biri olan Ferit Edgü, hem romanlarında hem de öykülerinde bireyin varoluş kaygılarını, yalnızlığını özgürlük, bunaltı ve iletişimsizlik izlekleri bağlamında işlemektedir. Bireyin kendisiyle ve dünyayla olan ilişkisinde, yalnızlığını, özgürlüğünü, bunaltısını, iletişim/sizliğini, yurtsuzluğunu varoluş sorunu olarak ele almaktadır. Dünyaya atılan insanın bireyselleşme sürecinde kendi içinde yaşadığı bölünmüşlüğü, yalnızlık duygusunun doğurduğu kaygılarını, varoluşunu anlamlandırmaya çabalayan bireyin, kendini tamamlama isteğini anlatmaktadır.

Dr. Mutlu Deveci *Varoluş ve Bireyleşme Açısından Ferit Edgü Anlatılarında Yapı ve İzlek* isimli çalışmasında Edgü’nün 1952-2006 yılları arasında kaleme aldığı öykü ve roman türündeki yapıtlarında, bireyin varoluş serüveninin izlerini sürer. Çalışmasını üç ana bölüme ayıran Dr. Deveci, birinci bölümde Edgü’nün “Yaşamı, Yazın Yaşamı ve Yapıtları”nı ele alır.

İkinci bölümde Edgü’nün öykü ve romanlarını yapısal ve izleksel açıdan tahlil eder. Bu bölümde Edgü’nün kısa öykü türündeki 84, küçürek öykü türündeki 207, roman türündeki 3 eserini yapısalçılık, psikanalitik ve fenomenolojik yöntemlerden yararlanarak değerlendirir. Bu bölümü öykü ve romanlarında yapı ve izlek olmak üzere iki alt başlıkta inceler. Öykülerde yapı unsuru olarak bakış açısı, zaman, mekân, ben’in görüngüleri açısından kişiler dünyası ve sosyal durumlarına göre ben’in dışındaki kişilere yer verir. Öykülerindeki izleksel kurguda “Bireyin Kendini Keşfi ve Oluşumu” alt başlığında farkındalık, arayış, seçim, sorumluluk, kendi oluşu; “Bireyin Kendisi ve Yaşam ile Yüzleşmesi, Tanımlama Çabaları” bölümünde çağırısı, uyanışı, bunaltıyı, ölümü; “Bireyin Tutunma Çabası ve Direnç Araması” kısmında başkaldırı ve intiharı; “Bireyin Çözülüşü ve Tükenişi”nde ise umut/suzluk, yalnızlık, olanak/sızlık ve gündelik hayatı irdeler.

Romanlarının yapısal özelliklerini inceleyen romanın kimliği, olay örgüsü, bakış açısı ve anlatıcı, zaman, mekân ve kişiler dünyasına yer verir. Romanlardaki izleksel görüngüleri ise farkındalık, arayış, yalnızlık, çaresizlik, değerlere dönüş, sosyal adaletsizlik ve yozlaşma bakımından değerlendirir.

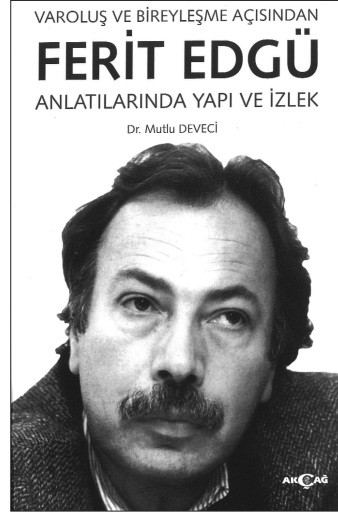
* Dr. Mutlu Deveci, *Varoluş ve Bireyleşme Açısından Ferit Edgü Anlatılarında Yapı ve İzlek*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2012, 599 s.

Varoluş ve Bireyleşme Açısından Ferit Edgü Anlatılarında Yapı ve İzlek isimli eserde yazar, Edgü'nün öykü ve romanlarda bakış açısı ve anlatıcılığı değerlendirirken "ben anlatıcının, tanık anlatıcının ve tanrısal anlatıcı"nın bakış açılarının metne yansıtış biçimlerini irdeler. Yazarın, "Ben anlatıcı konumuyla ele aldığı öykü sayısını 41" (Deveci, 2012: 47), "tanık anlatıcı konumuyla ele aldığı öykü sayısını 25" (Deveci, 2012: 50), tanrısal bakış açısının kullanıldığı öykü sayısını "kendini öykü kişisi olarak tanıtan yazar ben ve aktarıcı yazar ben'i de bu başlık altında değerlendir[diği] için 203" (Deveci, 2012: 53) olarak tespit eder. *Kimse* romanını yazar-ben anlatıcı ve bakış açısıyla, *O/Hakkari'de Bir Mevsim* romanında başkişiyi aynı zamanda anlatıcı olarak değerlendirir ve olayların başkişinin bakış açısından sunulduğunu belirtir. *Eylülün Gölgesinde Bir Yazdı* romanını ise yazar-ben'in bakış açısıyla kurgulanan bir eser olarak değerlendirir.

Dr. Deveci'nin Edgü'nün öykü ve romanlarında zamanı değerlendirme biçimi dikkati çekicidir. Anlatılarda bireyin an'ında yaşadığı değişimleri açımlayarak niceliksel ve niteliksel zamanla öykü ve öyküleme zamanının ayrımını yapar:

"Onun anlatılarında, geçmiş, şimdi ve gelecek düzleminde yansıtılan zaman, bireyi kendinde tutuklayan, zamansal bir yitik değer hâlinindedir. Bütün yapıcı göndergelerden uzak olan zaman, bireyin yaşamındaki savrulduğu ile örtüşen niteliktedir. Ferit Edgü, öykü ve öyküleme zamanını aynı nesnel zamanda bütünler. Bu bağlamda şimdiki geçmiş zaman olarak adlandırdığı fiil kipini tercih ederek, geçmiş ve şimdi'yi paralel aktarır." (Deveci, 2012: 555).

Eserde, Edgü anlatılarının mekânı değerlendirilirken hayatından memnun olmayan bireyin, dünyayı bir labirent olarak algılayışı belirginleştirilir. Mekânlar, fiziksel ve tinsel yokuşa sürüklenen bireyin çatışmalarında "kendini arayan anlatı kişilerinin durumunu yansıtan ayna" (Deveci, 2012: 555) niteliğindedir.

Edgü'nün öykülerinde ben'in görüngü düzeyleri, kendini anlatan ben/kahraman anlatıcı; öykü kişilerini tanıtan ben ve öykü kişisi ya da aktarıcı konumdaki yazar-ben şeklindedir. Üst anlatıcı olarak bütün anlatılarda yer alan yazarın ben'i, gösterme ve betimleme tekniklerine ağırlık verdiği görülür. 'Ben', kimi zaman öykü kişisi olarak kendini tanıtır, kimi zaman sanatçı kişiliğine göndermede bulunur, kimi zaman da bir yazar kimliğiyle diğer öykü kişilerini iç öyküsel konumda tanıtır. Kişiler; sosyal durumlarına göre "köylüler, aydınlar, yargıçlar-savcılar, doktorlar, cellâtlar, çocuklar ve diğerleri" olarak sınıflandırdıktan sonra ayrıntılı olarak değerlendirilir. Ferit Edgü romanlarında hayatın saçmalığını kendiyile konuşarak aşmaya çalışan, varoluşsal değişim ve dönüşüm geçiren, başkalarına ve dünyaya yabancılaşan bireyin bu yabancılaşmadan kurtulmaya çalışan başkişileri; başkişinin bilinçaltına ötediklerini açığa çıkaran norm karakterleri; tek bir özelliğin sembolü olan kart karakteri ve dekoratif unsur konumundaki fon karakteri detaylı bir şekilde inceler.

Varoluş ve Bireyleşme Açısından Ferit Edgü Anlatılarında Yapı ve İzlek eserinde Dr. Deveci, Edgü'nün yapıtlarını, bireyin çelişki ve çatışmaları, çürümenin yok ediciliğindeki çaresizlik, olanaksızlık ve iletişimsizlik kaynak-

lı yalnızlıkları, varoluşunu tamamlama gayreti içerisindeki başkaldırları, kimi zaman kendilerine, başkalarına ve dünyaya yabancılaşarak hayatın saçmalığını izleksel bakımdan irdelemektedir. Edgü'yü “*ne tümüyle karamsar ve umutsuz, ne de tümüyle umutlu ve iyimser*” (Deveci, 2012: 553) bulur.

Dr. Deveci, üçüncü bölümde Edgü'nün öykü ve romanlarında dil ve üslup incelemesinde bulunur. Dilin metin düzeyinde söze dönüşüm sürecini 10 öykü ve 3 romanla örnek-

lendirir. Anlatım tekniklerine, anlatım biçimlerine ve söz dizimine yer verir. Varoluşçuluk, empresyonizm, gerçeküstüçülük ve görsel sanatların minimalizminden etkilenen Edgü'nün, dili damıtarak düşünsel ve estetik düzlemde kurguladığı eserlerinde bireyin kendiliğini, kendi söylemiyle aktarma çabasını açıklar. Çalışmanın sonuna eklediği geniş kaynakçası Edgü ile ilgili çalışma yapmak isteyenleri yönlendirici bir niteliğe sahiptir.

Elif Öksüz Güneş*

Melih Cevdet Anday'ın Şiir (Ç)evreni**

Melih Cevdet Anday, Türk edebiyatında Mönemli yeri olan şairlerden biridir. Anday'ın Türk edebiyatına kazandırdığı 13 şiir kitabı ve 7 romanın yanı sıra tiyatro ve anı türünde eserleri ile birlikte süreli yayınlarda kalmış hikâyeleri ve pek çok çevirisi bulunmaktadır. Eser verdiği türler arasında daha ziyade şiirleri ve tiyatrolarıyla tanınmış olan Melih Cevdet, Orhan Veli ve Oktay Rifat ile birlikte I. Yeni olarak da adlandırılan Garip şiir akımının kurucuları arasında yer alır. Ancak daha sonra şiiri daha farklı bir mecraya yönelerek kendisine has bir yer edinir.

Anday, hem şairliği hem de yeni bir akıma önderlik ettiği şiirleriyle Türk şiir tarihinde önemli bir yere sahiptir. Türk şiirindeki bu etkisi itibarıyla Melih Cevdet hakkında pek çok yazı kaleme alınmış ancak akademik bakışla Anday'ın şiirleri üzerine ilk çalışmayı Mitat Durmuş *Melih Cevdet Anday'ın Şiir (Ç)evreni* adlı eseriyle yapmıştır. Melih Cevdet Anday'ın hayatı, şiirleri ve şiir anlayışı üzerine bilimsel değerlendirmelerin yapıldığı bu çalışma bir hayli hacimlidir.

Melih Cevdet Anday'ın Şiir (Ç)evreni adlı eser, beş ana bölümden oluşmaktadır. Ana bö-

lümlere geçmeden önce kitabın hemen başında önsöz, kısaltmalar ve tablolar listesi, sonunda ise sonuç bölümü ve hacimli bir bibliyografya yer almaktadır. “Hayatı ve Edebî Görüşleri” başlığını taşıyan birinci bölümde, Anday'ın doğumu ve çocukluğu, okul ve memuriyet hayatına dair bilgiler ortaya konulur. Aynı bölümün ikinci kısmını oluşturan “Edebî Görüşleri” başlığı altında ise şiire, edebiyata, sanata dair görüşleri kapsamlı bir biçimde ele alınır. Çoğu süreli yayınlarda yer alan yazılarından hareketle Anday'ın şiir ve şair tanımı, bunun yanında şiirde anlam, açıklık ve kapalılık meselesine dair görüşleri ve şiir-bilim, şiir-esin ilişkisine bakışı, çeviri şiir ve şiir çevirisi konularına yaklaşımı ve şiirde kültürel miras konusuna Divan şiirine bakışı üzerinde durulur. Çeşitli düz yazılarından hareketle şiire dair görüşleri saptanarak bu görüşlerinin kendi şiirindeki yansımaları izlenir. Bu çalışma yapılırken önemli oranda süreli yayın taranmış ve bu taramalar neticesinde Türk şiir tarihi açısından dikkati çekici saptamalar elde edilmiştir. “*Melih Cevdet Anday'ın kitaplarına alınmamış ve birçok kaynaktan ilk eseri olarak gösterilen 'Ukde' şiirinden önce yazdığı dört şiirini süreli yayınlardan taramalarımızda belirledik. 'Sarı-Siyah', 'Hatırlama',*

* Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

** Mitat Durmuş, *Melih Cevdet Anday'ın Şiir (Ç)evreni*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2011, 773+XII s.